

عبدالعظيم حسنہ

عبدالعظيم حسنہ

۵۵

عبدالعظيم حسنہ (۱۱۱۱-۱۱۱۱ ق) مشہور بہ شاہ عبدالعظيم و سدا لہر لہم از عالمان سادات حسنہ و از راوان حدیث است لہ نسب ایشان با ہمار واسطہ بہ امام حسن مجتہد علیہ السلام مآرسد. او را مرد با تقوا،

معروف به امانت دار، صداقت در گفتار، عالم به امور دین، قائل به اصول دین شیعیه و محدث دانسته‌اند. شیخ صدوق، مجموعه روایات و با عنوان جامع اخبار عبدالعظیم گردآور کرده است.

عبدالعظیم حسنی، امام رضا علیه السلام و امام جواد علیه السلام را در برد. نقل است که امان خویش را بر امام هادی علیه السلام عرضه داشت و در زمان اشکات وفات برد. حرم حضرت عبدالعظیم واقع در شهر ری، زیارتگاه شریفان است. در برخی روایات ثواب زیارت قبر او برابر با ثواب زیارت قبر امام حسین علیه السلام دانسته شده است.

ولادت و نسب

1. عبدالعظیم بن عبدالله بن علی بن حسن بن زید بن حسن بن علی بن ابیطالب، مشهور به عبدالعظیم حسنی، شاه عبدالعظیم و سیدالمرقم، در پنجشنبه [ربیع الثانی] سال ۳۳۳ ق، در زمان حکومت هارون الرشید، در مدینه (در باره محل ولادت و اختلاف است) متولد شد (الذریعه، دار الاضواء، ج ۳، ص ۳۳۳؛ بر آستان لرامت، ص ۳). پدرش عبدالله بن علی قافه و مادرش دختر اسماعیل بن ابراهیم بوده که به «هلفاء» موسوم است (عمده الطالب، ۳۳۳ ش، ص ۳۳۳). نسب و به امام مجتبی علیه السلام می‌رسد.

نقاش از عالمان شیعه می‌بود: پس از رحلت و به هنگام غسل، رقعهای در لباسش یافت شد که نسب و در آن بدین صورت نوشته بود:

من ابوالقاسم فرزند عبدالله، فرزند علی، فرزند حسن، فرزند زید، فرزند حسن بن علی بن ابی طالب هستم. (رجال نجاشی، ۳۳۳ ق، ص ۳۳۳)

محقق مرداماد نیز درباره و می‌نویسد:

او (عبدالعظیم) دارا نسب روشن و شرافت آشکار است. (الرواشح السماویة، ۳۳۳ ق، ص ۳۳۳)

همسر و فرزندان

همسر عبدالعظیم، دختر عمویش، خدیجه، دختر قاسم بن حسن امیر، مذهب به ابو محمد بود، عبدالعظیم از او صاحب دو فرزند به نام‌ها محمد و ام سلمه شد. (جنه التعلیم، ج ۱، ص ۳۳۳؛ عمده الطالب، ص ۳۳)

شیخ عباس قمی در وصف محمد مبلوید:

مرد بزرگوار بود و به مقام زهد و عبادت شهرت داشت. (منتبه الامال، ج ۱، ص ۳۳۳)

مصاحبت با ائمّه (ع)

عبدالعظیم محضر نند امام را در کرده است. آقا بزرگ تهران نقل مبلند:

عبدالعظیم حسنی، امام رضا علیه السلام و امام جواد علیه السلام را در کرده و ایمان خویش را بر امام هادی علیه السلام عرضه داشته و در زمان ایشان وفات برد. (الذریعه، ج ۱، ص ۳۳۳)

اما آیت الله خویش، هم‌عصر بودن عبدالعظیم با امام رضا علیه السلام را رد مبلند. (معجم رجال الحدیث، ج ۳، ص ۳۳)

شیخ طوسی در کتاب رجال خویش، و را در زمره اصحاب امام عسیر علیه السلام نام مبرد (رجال طوسی، ص ۳۳۳)؛ عز الله عطاردی نیز تصریح مبلند با توجه به حالات عبدالعظیم حسنی و تحقیق در روایات و، مبلتوان در لافته او امام لاطم علیه السلام، امام رضا علیه السلام، امام جواد علیه السلام و امام هادی علیه السلام را در کرده است. (عبدالعظیم الحسنی حالاته و مسنده، ص ۳۳)

فته‌اند عبدالعظیم هر ماه وارد مجلس امام جواد علیه السلام یا امام هادی علیه السلام مبلشد، با مال ادب و خضوع و غایت حلا و تواضع، در حاله دست‌ها خود را از ردا بلرون آورده بود، به محضر آن

امامان سلام عرض مآورد و امام بس از جواب سلام، او را نزد خود مآخواند و در بنار خویش مآنشاند؛ به حدّ ه زانو او به زانو امام مآسبید و امام، مآملا از احوال او سؤال مآورد و ان بر خورد موجب حسرت و غبطه دآوران مآشد. (زندآنه حضرت عبدالعظم(ع)، ص ۳۳)

زندآ در دوران سرآوب شآعآان

دوران زندآ عبدالعظم مصادف با شرآط خفقان و سرآوب شآعآان توسط بنآ عباس بود. عبدالعظم نآز همآون آدرانش سالها تحت تعقب بود، او لره زمانآ ه در مدآنه، بغداد و سامرا مآز است روش تقله را در آش لرفته و عقآده و مرام خود را نهان مآداشت، ولا با ان حال مورد غضب متوآل و معتز بود. (بر آستان لرامت، ص ۳)

هجرت به ر

بنابر لزارشها آ تاریخ، عبدالعظم در زمان معتز خلافه عباس، به جهت اذآت و آزار و ترس از قتل، به امر امام هادآ علاهالسلام از سامرا به ر - ه از آهآها مهم عباسان بود - هجرت لرد؛ برخآ هم نقل لردهآند به قصد زآارت قبر علا بن موسآ الرضا علاهالسلام به قصد خراسان هجرت لرد و در رآ برا زآارت حمزة بن موسآ بن جعفر علاهالسلام توقف لرد و در آن جا مخفآ شد. (جنه النعم، ج ۳، ص ۳۳۳)

نجاشآ به نقل از احمد بن محمد بن خالد برقآ ماجرا را ان لونه روآت مآند: عبدالعظم در حال فرار از سلطان، به رآ آمد و در سرداب خانه مردآ از شآعآان در محله «سآة الموالآ» ساآن شد، او در همان سرداب به عبادت مآرداخت. روز را روزه مآلرفت و شب را به عبادت مآذراند. و مخفآانه از منزل بهرون مآآمد و به زآارت قبر مآلرفت ه مآلرفت:

ان قبر مردآ از فرزندان موسآ بن جعفر علاهالسلام است. آوسته در آن سرداب بود و خبر ورود او به شآعآان آل محمد آس از دآور مآرسد تا آثر شآعآان با و آشنا شدند. (رجال نجاشآ، ص ۳۳۳)

رحلت عبدالعظیم

رحلت عبدالعظیم حسنی در ۱۱ شوال سال ۱۱۱۱ (ه.ق) در زمان امام هادی علیه السلام بوده است (الذریعه، ج ۱، ص ۱۱۱)، آنکه در باره آن و نیز رحلت عبدالعظیم حسنی آمده، دو قول مرئی طبعی و شهادت را روایت کرده است. نجاشی نقل می‌کند:

عبدالعظیم بمار شد و از دنیا رفت. (رجال نجاشی، ص ۱۱۱)

شیخ طوسی نیز می‌گوید:

عبدالعظیم در روز وفات یافت و قبر او در آنجاست. (الفهرست، ص ۱۱۱)

در مقابل، روایتی نیز هست که قائل به زنده به خاک بردن و شهادت عبدالعظیم شده است؛ طریحی می‌نویسد:

از اولاد ابوطالب، کسی که در روز زنده مدفون شد عبدالعظیم حسنی است. (المنتخب، ص ۱۱)

ولای و اعطی جوری در آن باره تصریح می‌کند:

در کتاب رجال و انساب، از احوال حضرت عبدالعظیم تفحص نمودم و از شهادت آن جناب خبری صحیح و موثق نیافتم. (جنه النعم، ج ۱، ص ۱۱۱)

مدفن و ثواب زیارت عبدالعظیم

بنا بر نقل محدث نور، فردی از شیعیان، رسول اکرم صلی الله علیه و آله را در عالم رؤیا زیارت می‌کند که به او می‌فرماید:

فردا از اولاد من در باغ سلب در منزل عبدالجبار بن عبدالوهاب راز تشییع و دفن خواهد شد.

و آن باغ را خرید و وقف عبدالعظیم و دیگر شاعران کرد که در آن دفن شوند (خاتمه مستدرک، ج ۱، ص ۱۰۰)، به همین علت، آرامگاه و به «مسجد شجره» یا «مزار نزدیکی درخت» معروف است. (عمده الطالب، ص ۱۰۰؛ بر آستان لرامت، ص ۱۰۰)

شیخ صدوق در باب زیارت مرقد و، روایتی را نقل می‌کند که فردی از اهالی ر به بر امام علی النقی علی‌السلام وارد شد و گفت:

به زیارت حضرت سیدالشهداء علی‌السلام مشرف شدم. امام علی‌السلام فرمود: ثواب زیارت قبر عبدالعظیم که نزد شماست مانند س است که قبر حسین بن علی علی‌السلام را زیارت کرده است. (ثواب الاعمال، ص ۱۰۰)

تشییع در تاریخ تولد و وفات

آیت الله رضا استاد در مجله نور علم معتقد است که قدیمی‌ترین منبعی که تاریخ تولد و وفات عبدالعظیم حسنی را ذکر کرده کتاب نور الآفاق نوشته جواد شاه عبدالعظیم (م ۱۰۰۰ ق) است. استاد با کنار هم گذاشتن مطالب متعدد از این کتاب نتیجه می‌گیرد بسیاری از گفته‌ها او فاقد استناد و بلاه ساختگی است. از همین سخنان ساختگی، تاریخ تولد و وفات حضرت عبدالعظیم حسنی است که از کتاب او به نام کتاب دگر نگر راه یافته است (مجله نور علم شماره ۱۱ و ۱۲، ص ۱۰۰ - ۱۰۱). نند سال بعد از انتشار مقاله استاد، رسول جعفریان و هوشیار تاریخ اسلام خلاصه از تحقیقات استاد را منتشر کرد. (انتقادهای رسول جعفریان درباره دو تاریخ ساختگی)

فضائل و مقامات

علامه حلی در شرح حال و، او را عالمی پرهیزگار معرفی می‌کند (خلاصه الاقوال، ص ۱۰۰)، محدث نور درباره

فضائل عبدالعظیم حسنی از رساله صاحب بن عباد نقل می‌کند: او مردی با ورع، آرسا، معروف به امانت، صداقت در گفتار، عالم به امور دین، قائل به توحید و عدل و دارای احادیث بسیار بود (خاتمه مستدرک، ج ۱، ص ۳۳۳)؛ تقوا پیشه و درستکار عبدالعظیم حسنی باعث بلند جایگاه و مقام و نزدائمه اطهار بود. (بر آستان لرامت، ص ۱)

در بیان امام معصوم (ع)

امام هادی علیه السلام در سفری که عبدالعظیم به سامرا داشته، او را تصدیق می‌کند. امام هادی علیه السلام و آن را این گونه خطاب می‌کند:

«ابا القاسم! تو به حق و لا ما هستی... تو همان دین را که پسندیده خداست، از ما گرفته... خداوند تو را با افتار ثابت در دنیا و آخرت تثبیت کند. (امالی (صدوق)، ص ۳۳۳ - ۳۳۴؛ روضه الواعظین، ص ۳۳ - ۳۴)

این گفتگو میان امام و عبدالعظیم به «حدیث عرض دین» مشهور است.

مقام علم

ابو تراب روایت می‌کند: شنیدم که ابو حماد رازی گفت در سامرا بر امام هادی علیه السلام وارد شدم و از بعضی مسائل حلال و حرام پرسیدم. چون قصد وداع داشتم حضرت فرمود:

«نانه در امور دین در [تشخیص] حلال و حرام، مسئله‌ای بر تو دشوار شد، از عبدالعظیم بن عبدالله حسنی سؤال کن و سلام مرا به او برسان. (مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۳۳)

روایات عبدالعظیم

در کتاب حدیث و متون روایی، بخش از صد روایت از عبدالعظیم حسنی آمده است. صاحب بن عباد می‌گوید:

و آثار روایات و حدیث دارد و از امام جواد علیه السلام و امام هادی علیه السلام روایات مکتوبه (مسند الامام الجواد علیه السلام، ص ۳۳۳)

از و کتابها در دست است؛ مانند کتاب «خطب امیر المؤمنین» (رجال نجاشی، ص ۳۳۳) و کتاب «موم و لاله» (الذریعه، ج ۳، ص ۳۳۳) که ظاهراً اعمال است که بر حسب اخبار ائمه اطهار علیه السلام با اذکار خاصه روایت شده است و هر مکتوبه میتواند در تمام روز و شب از مستحبات و واجبات به جا آورد (جنه النعم، ج ۳، ص ۳۳۳)، از و کتاب با عنوان «روایات عبدالعظیم حسن» نیز شهرت دارد. (خاتمه مستدرک، ج ۳، ص ۳۳۳)

عده از بزرگان شیعه احادیث را از عبدالعظیم حسن روایت کرده اند و شیخ صدوق، مجموعه روایات و را با عنوان «جامع اخبار عبدالعظیم» گردآور کرده است (الهدایه، ص ۳۳۳، مقدمه) شماره احادیث که و بواسطه از امامان علیه السلام نقل میکنند، دو روایت از امام رضا علیه السلام، روایت از امام جواد علیه السلام و روایت از امام هادی علیه السلام است و روایات با واسطه و هم به حدیث میرسند.

آثار درباره عبدالعظیم

در خرداد سال ۱۳۳۳ ش، برای معرفت شخصیت حضرت عبدالعظیم حسن علیه السلام نیزه بزرگداشتی در تالار شیخ صدوق واقع در حرم و بر گزار شد؛ مجموعه آثار این نیزه در ۳ جلد منتشر گردید که برخی از آنها عبارتند از:

رسالة فی فضل سادنا عبد العظیم الحسن المدفون بالر، نوشته صاحب بن عباد.

أخبار عبد العظیم بن عبد الله بن علا بن الحسن بن زید بن الحسن بن علا بن أبی طالب (ج)، نوشته شیخ الصدوق، و در الذریعة به نام "حياة عبد العظیم الحسن" ذکر کرد.

جنات النعم فآ أحوال سدنا الشرف عبد العظم، عربآ، نوشته ملا اسماعل آزازآ ارآآ متوفآآ سال
آآآق.

روح و رحان، آآ آنة النعم والعش السلام فآ أحوال السد اللرم والمحدث العلم عبد العظم الحسنآ
علاهالسلام)، فارسآ، نوشته الحاج الشآخ باقر آجورآ مازندرانآ متوفآآ سال آآآق.

التذرة العظمآة، عربآ، نوشته الحاج الشآخ محمد إبراهم اللباسآ متوفآآ سال آآآق.

الخصاص العظمآة فآ أحوال السد آب القاسم عبد العظم بن عبد الله الحسنآ(ع)، نوشته شآخ جواد شاه
عبدالعظمآ متوفآآ سال آآآق.

عبد العظم الحسنآ آآآه ومسنده،

مسند حضرت عبد العظم حسنآ، فارسآ، نوشته عزآز الله عطاردآ قولآنآ، متوفآآ آ مرداد آآآق.

آشآآآ با حضرت عبد العظم حسنآ علاهالسلام ومصادر شرح حال او، نوشته رضا استادآ.

بررسآ آآآ روآآآت حضرت عبد العظم حسنآ(ع)، نوشته محمد آآظم رحمان ستآش.

شناخت نامه حضرت عبد العظم حسنآ وشهر رآ، نوشته سد محمد حسنآ حآآم و علا آبر زمانآ نآآد.

مجموعة مقالات آذره حضرت عبد العظم حسنآ(ع).

همآآن:

حآآمت نامه حضرت عبد العظم الحسنآ(ع)، فارسآ، نوشته محمد محمد رآشهرآ.

عبدالعظيم الحسن العالم الفقيه والمحدث المؤتمن، سارته ومسنده، عربياً، نوشته أحمد بن حسن العبدان.

منابع

ابن عنبه، جمال الدين، عمده الطالب في انساب آل ابيطالب، نجف، المطبعه الحدره، ١٤٠٠ ش.

بر آستان گرامت (زنگارتنامه و زندگنامه حضرت عبدالعظيم و امامزادگان مجاور)، دارالحديث، ١٣٩٩ ش.

تهران، آقا بزرك، الذريعه الاصلية تصانيف الشيعه، بيروت، دار الاضواء، ١٤٠٠ تا.

حلي، حسن بن يوسف، خلاصه الاقوال في معرفه الرجال، تحقيق جواد قلم، بيجان، نشر الفقاهه، ١٣٩٩ ق.

خوي، ابوالقاسم، معجم رجال الحديث، بيجان، بيلنا، ١٣٩٩ ق.

صدوق، محمد بن علي، الامالي، قم، مؤسسه البعثه، ١٣٩٩ ق.

صدوق، محمد بن علي، الهداه، قم، مؤسسه الامام الهادي، ١٣٩٩ ق.

صدوق، محمد بن علي، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، قم، الشريف الرضي، ١٣٩٩ ش.

طريحي، فخرالدين، المنتخب في جمع المراثي و الخطب، نجف، بيلنا، ١٣٩٩ ق.

طوسي، محمد بن حسن، الفهرست، تحقيق جواد قلم، بيجان، نشر الفقاهه، ١٣٩٩ ق.

عطار د.، عزّز الله، عبدالعظيم الحسن، حذاته و مسنده، قم، دارالحدیث، قم، ش.

عطار د.، عزّز الله، مسند الامام الجواد (ع)، مشهد، آستان قدس رضوی، بلتا.

قم، شیخ عباس، منتهی الآمال فی تواریح النبّ و الآل، قم، دلائل ما، قم، ش.

مرداماد، محمدباقر بن محمد، الرواشح السماوی، تحقیق نعمت الله جلالی، دارالحدیث، قم، ش. قم، ش.

نجاشی، احمد بن علی، رجال النجاشی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، قم، ش.

نور، مہرزا حسن، خاتمه مستدرک الوسائل، قم، آل البیت، قم، ش.

نور، مہرزا حسن، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت، آل البیت، قم، ش.

نشابوری، محمد بن الفتال، روضه الواعظین، قم، الشرف الرضی، بلتا.

واعظ الجور، محمد باقر بن اسماعیل، روح و رحان ما جنه النعم و العیش السلام فی احوال السد عبدالعظیم الحسن، قم، دارالحدیث، قم، ش.